

Wstęp

W czasie ósmioletniej prezydentury Baracka Obamy rozpoczętej w roku 2008, na całym świecie obserwować można było zjawisko „Obamamania” – fascynacji politykiem, jego pracą, a także historią rodzinną i życiem prywatnym. Miała ona szczególnie intensywny przebieg w Kenii, ponieważ ojciec Obamy był Kenijczykiem wywodzącym się z zamieszkującej zachodnie regiony kraju grupy etnicznej Luo. „Obamamania” w Kenii przeniknęła do kultury materialnej i niematerialnej tego kraju: jego imię i wizerunek były wykorzystywane przez licznych przedsiębiorców oraz stanowiły inspirację dla artystów, tworzących m.in. graffiti oraz karykaturę polityczną. „Obamamania” była również szeroko komentowana przez lokalną prasę – gazety kenijskie, zarówno dominujące na rynku czasopisma anglojęzyczne oraz dzienniki suahilijskie w czasie ośmiu lat prezydentury Baracka Obamy poświęciły bardzo wiele uwagi podkreślając, że jego więzy rodzinne powinny uczynić z Kenii szczególnie ważnego partnera politycznego Stanów Zjednoczonych.

Można wskazać liczne powody szczególnego zainteresowania Obamą w Kenii, z których część jest podobna do występujących w innych regionach świata. Są nimi cechy osobowościowe prezydenta, jego zdolności oratorskie, fakt bycia pierwszym czarnoskórym prezydentem Stanów Zjednoczonych. Inne uwarunkowania są unikatowe dla Kenii – będą to tradycyjne wartości wyznawane przez Kenijczyków, dla których pokrewieństwo skutkuje obowiązkiem wzajemnej troski i zaopiekowania oraz trwający wiele dziesięcioleci kryzys przywództwa w Kenii, a także największy od czasu odzyskania niepodległości powybiorczy konflikt z 2008 r. Uważam, że współwystępowanie wskazanych czynników wpłynęło na szczególnie intensywny przebieg „Obamamania” w Kenii, a często pomijany w analizach, wieloletni konflikt wewnętrzny w największym stopniu wpłynął na to, że w tym kraju Baracka Obamę uznano za polityka, który pogodzi zwaśnionych Kenijczyków.

W niniejszej książce analizowane są karykatury polityczne przedstawiające Baracka Obamę i jego politykę powstające w czasie jego prezydentury, które były publikowane w Kenii. Materiały źródłowe zostały zebrane w czasie dwóch pobytów w Kenii: w lipcu 2015 r., gdy Obama odwiedził kraj jedyny raz jako prezydent, a także w czasie pobytu naukowego w Nairobi w sierpniu 2018 r.,

a także poprzez kwerendę źródeł internetowych. W czasie drugiego pobytu badawczego przeprowadzone zostały pogłębione wywiady z twórcami analizowanych rysunków – Celestine Wamiru, Patrickiem Gatharą, Paulem Kelembą, Godfreyem Mwampembwą oraz Victorem Ndulą.

Rolą karykaturzystów politycznych, nie tylko w Kenii, ale też w innych państwach, jest krytyczne przyglądanie się postępowaniu rządzących oraz przedstawianie poprzez wyolbrzymienie i kpinę ich przywar oraz błędów. Karykatura, w opinii samych twórców, służy nie tylko rozrywce, bo dzięki przerysowaniu i humorowi pełni rolę ludyczną, ale przede wszystkim jest strażnikiem porządku społecznego, stanowiąc platformę za pomocą której odbiorcy konfrontują się ze swoimi postawami i wyobrażeniami na temat władzy, polityków oraz swojej roli w budowaniu społeczeństwa. Hipoteza badawcza zakładała, że w czasie „Obamamania” rysownicy kenijscy inaczej niż dziennikarze, którzy wielokrotnie idealizowali Baracka Obamę w swoich tekstach prasowych, prezentowali krytyczną postawę wobec nie tylko prezydenta, ale też samego zjawiska fascynacji nim w Kenii. Ponadto, figura polityka była wielokrotnie wykorzystywana wyłącznie jako narzędzie służące zainicjowaniu debaty na tematy dotyczące polityki wewnętrznej. Do analizy zebranego materiału źródłowego wykorzystuję narzędzia językoznawstwa kognitywnego – metaforę, metonimię i amalgamat. Wybrana metodologia, dzięki podkreślaniu znaczenia aspektu społecznego i kulturowego w badaniach językoznawczych, pozwala na wskazanie w analizowanych karykaturach wielopłaszczyznowych komunikatów, do konstruowaniu których wykorzystywane są zarówno tzw. zachodnie, jak i typowo kenijskie treści i wartości kulturowe.

W pierwszym rozdziale niniejszej pracy opisuję przyczyny, przebieg i znaczenie zjawiska „Obamamania” w Stanach Zjednoczonych oraz w Kenii, a także charakteryzuję politykę afrykańską administracji Stanów Zjednoczonych w czasie prezydentury Obamy. Przedstawiam kontekst polityczny, społeczny i lingwistyczny w Kenii oraz czynniki, które wpłynęły na intensywny przebieg tego zjawiska w kraju. W kolejnym rozdziale zapoznaję czytelników z historią prasy kenijskiej, ponieważ rozwój kenijskiej karykatury jest z nią bezpośrednio związany. W tym rozdziale poglądowo analizuję treści publikowane na łamach prasy anglojęzycznej i suahilojęzycznej w Kenii w czasie prezydentury Obamy, co stanowi ważny punkt odniesienia w dalszej analizie rysunków. W trzecim rozdziale opisuję historię karykatury kenijskiej, a także funkcję karykatury oraz jej twórców w Afryce Wschodniej. Zagadnienie omówione zostaje z uwzględnieniem rosnącej roli Internetu w komunikacji w Kenii.

W czwartym rozdziale omówiona jest wykorzystana w pracy metodologia oraz narzędzia analityczne – metafora, metonimia oraz teoria integracji pojęciowej w ujęciu językoznawstwa kognitywnego. Analizuję każde z tych narzędzi i omawiam mechanizm ich działania za pomocą klasycznych przykładów, natomiast w kolejnym przedstawiam je na szczegółowych przykładach kenijskich karykatur

portretujących Obamę. Trzy ostatnie rozdziały niniejszej książki stanowią szczegółową analizę zebranego materiału źródłowego karykatur. W pierwszej kolejności omawiam karykatury powstałe bezpośrednio przed rozpoczęciem prezydentury przez Obamę, a następnie rysunki tworzone w najważniejszych wydarzeniach z czasu obu kadencji, które były związane z Afryką, zwłaszcza zjawisko „Obamamania” i jej odbiór społeczny, pierwszą wizytę Obamy w Afryce, która miała miejsce w Ghanie, drugą wizytę, w czasie której odwiedził Senegal, Republikę Południowej Afryki i Tanzanię, a także zagadnienia poświęcone międzynarodowej współpracy gospodarczej, obecności Chin w Afryce oraz przestrzeganiu praw człowieka, zwłaszcza w kontekście praw osób nieheteronormatywnych. Ostatni rozdział jest prawie w całości poświęcony jednemu z kluczowych dla zjawiska wydarzeniu, jakim była długo wyczekiwana przez Kenijczyków wizyta Obamy w Kenii w roku 2015. Przyjazd Obamy miał miejsce kilkanaście miesięcy przed zakończeniem drugiej kadencji prezydenckiej, stał się więc jednocześnie podsumowaniem jego dotychczasowych osiągnięć na zajmowanym stanowisku. Ostatni rozdział kończy analiza trzech karykatur opublikowanych po zakończeniu prezydentury Obamy, co pozwala na omówienie kenijskiej oceny jego dokonań i spuścizny politycznej dla Kenijczyków.